

цями були, ймовірно, представники лебедівської культури, на що вказує кераміка нижнього шару, а також фрагмент скроневої підвіски білогрудівського типу. Подібні підвіски відомі на таких пам'ятках лебедівської культури як Бобринський могильник і могильник поблизу с. Погреби¹. За численними аналогіями в комплексах білогрудівської та висоцької культур, такі підвіски датуються X—IX ст. до н. е.² Фрагменти бронзових прикрас, знайдені на сході дюни, дають можливість припустити, що там існував ґрунтовий могильник з обрядом трупоспалення, приблизно того ж часу. Починаючи з III ст. н. е. життя на поселенні відновлюється носіями культури київського типу, які в процесі господарської діяльності знищили частину культурного шару доби бронзи.

Останній період життя поселення відноситься до XII—XV ст., коли поселення, мабуть, правило місцем сезонних стоянок для давньоруського населення, що займалось ловлею риби та її обробкою.

¹ Березанская С. С. Лебедовская культура эпохи бронзы в лесостепной Украине // Энеолит и бронзовый век Украины.— К., 1976.— С. 203.

² Тереножкин А. И. Предскифский период на Днепровском Правобережье.— К., 1961.— С. 195.

Скіфське поховання V ст. до н. е. поблизу Керчі

© О. Є. Кислий, С. А. Скорий

1979 р. експедиція Керченського історико-археологічного музею * продовжувала охоронні розкопки курганного могильника, розташованого на землях колгоспу ім. Калініна поблизу північно-східної околиці селища Аджимушкай біля Керчі¹. При дослідженні кургану № 4 було відкрито скіфське поховання, матеріали якого наводяться у цьому повідомленні.

Курган № 4 знаходиться в північній частині могильника, приблизно за 400 м на південь від відомої скіфської пам'ятки на Темір-горі. Насип овальної форми, діаметром по лінії північ—південь 14,4 м, захід—схід—10 м, розораний по краю. Сучасна висота 0,65 м. Основним у кургані було ямне поховання. Крім нього і впускного скіфського, курган містив ще одне поховання, час і культурну приналежність якого через відсутність небіжчика та інвентаря визначити не вдалося.

Скіфське поховання було впущене в південну полу кургану на відстані 1,5—2,5 м на південний захід від центру. Після похорону насип було досипано. Могила мала вигляд простої ґрунтової ями, орієнтованої по лінії північний схід—південний захід (рис. 1). У плані вона мала прямокутну форму із дещо заокругленими кутами, розмірами 2,15×1 м. Від дна могили стінки зафіксовані на висоту до 0,2 м. Дно на глибині 0,71 м від нульової позначки на вершині кургану. В заповненні могили знайдені окремі людські кістки. Рештки належали двом небіжчикам. В анатомічній послідовності збереглися лише кістки передпліччя одного з них. За розташуванням решток можна визначити, що один з небіжчиків був орієнтований головою на південний схід.

Інвентар представлений мечем, що лежав паралельно північно-східній поздовжній стіні, поруч з кістками гомілки, мабуть, *in situ* (1), чотири вістря до стріл (2), прясло (3).

1. Меч залізний, дволезовий, зберігся в п'яти фрагментах (рис. 2, 1). Загальна довжина 73,4 см. Довжина клинка 57,4, ширина біля руків'я 4,5 см. Леза клинка майже паралельні по всій довжині. В перетині клинок має ліноподібну форму, виготовлений разом із руків'ям з одного шматка металу. Руків'я гладеньке, в перетині овальне. Навершя має вигляд пазурів хижого птаха. Кризь отвір у середній частині воно було насаджене на руків'я і приклепане до нього. Метеликоподібне перехрестя складається з двох платівок, прикріплених до руків'я за допомогою ковальського зварювання. Варті уваги й рештки тканини досить складного плетіння, виявлені на одному

* Начальник експедиції О. Є. Кислий.

¹ Кислий А. Е. Исследования Керченского историко-археологического музея // АО 1979.— М., 1980.— С. 275, 276.

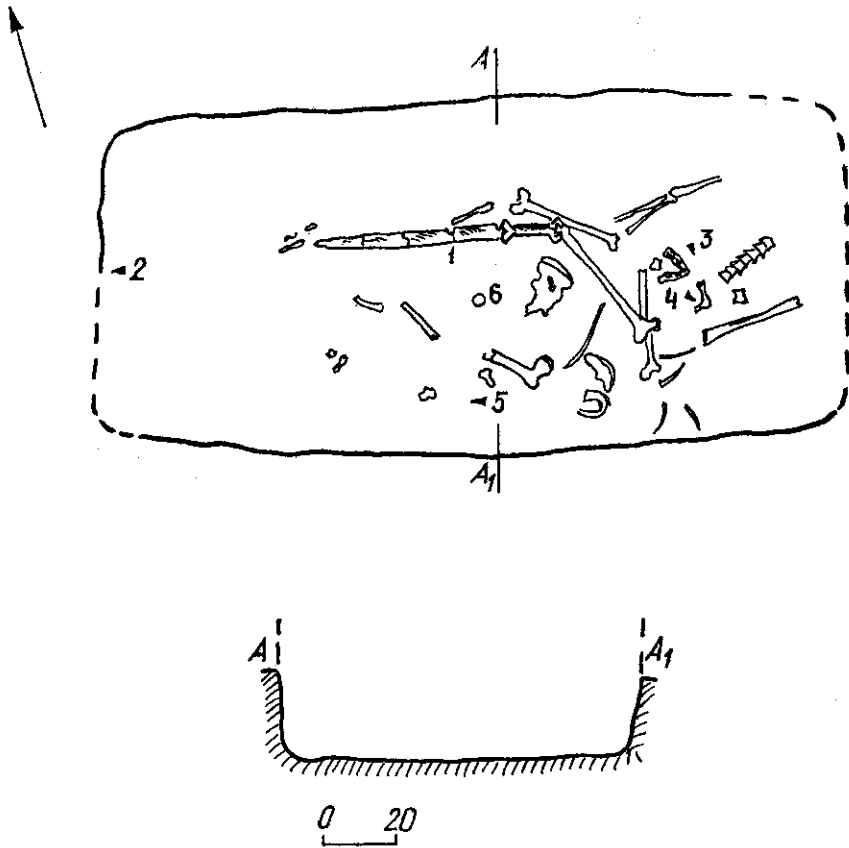

Рис. 1. План і розріз поховання: 1 — меч, 2—5 — наконечники стріл, 6 — прясло.

з боків руків'я. Очевидно, їх можна вважати залишками одягу похованих, хоч не виключено, що тканиною було обгорнуте руків'я меча.

Конструктивні особливості меча дають можливість віднести його до типу зброї, порівняно поширеної у скіфів і в євразійських степах взагалі у другій половині VI—V ст. до н. е.² Прямі аналоги цього меча зустрічалися в курганах 36 та 45 Єлизаветівського курганного могильника, де вони датуються за знайденими в похованнях фасоськими амфорами третью чвертю V ст. до н. е.³

За розмірами зброя належить до так званих довгих мечів, які в першу чергу застосовувалися для рубання⁴.

2. Вістря до стріл бронзові: а) трилопатеве базисне із заглибленою втулкою; одна із граней витягнута у вигляді шипа (рис. 2, 2). Довжина 1,8, внутрішній діаметр втулки 0,32 см; б) аналогічне попередньому без шипа (рис. 2, 3); довжина 1,4, внутрішній діаметр втулки 0,3 см; в) трилопатеве з виступаючою втулкою, жало обломане (рис. 2, 4); довжина 1,3 см; внутрішній діаметр втулки 0,4 см; г) трилопатеве з високою втулкою, контур лопатей заокруглений (рис. 2, 5); довжина 3, внутрішній діаметр втулки 0,35 см. Всі вістря мають втулки з наскрізними отворами. Вони характерні для скіфських комплексів V—IV ст. до н. е.⁵ У Криму такі вістря відомі в похованнях V ст. до н. е. поблизу с. Мартинівка⁶ та ін.

² Мелюкова А. И. Вооружение скифов // САИ.— 1964.— Ді—4.— С. 55, 56.

³ Копылов В. П. Мечи из погребений V в. до н. э. Елизаветовского курганного могильника // КСИА АН СССР.— 1980.— № 162.— С. 26.— Рис. 1, 5, 6.

⁴ Археологія Української РСР.— К., 1971.— Т. II.— С. 128; Черненко Е. В. О времени и месте появления тяжелой конницы в степях Евразии // МИА.— 1971.— № 177.— С. 36; Скорий С. А. Скіфські довгі мечі // Археологія.— 1981.— № 36.— С. 19—25.

⁵ Мелюкова А. И. Указ. соч.— Табл. 8 г, 4, 5; 8 и, 6; 8 л, и.

⁶ Щепинский А. А., Черепанова Е. Н. Северное Присивашье в V—I тысячелетиях до нашей эры.— Симферополь, 1969.— С. 281.— Рис. 107, 3,— С. 283.— Рис. 109, 13.

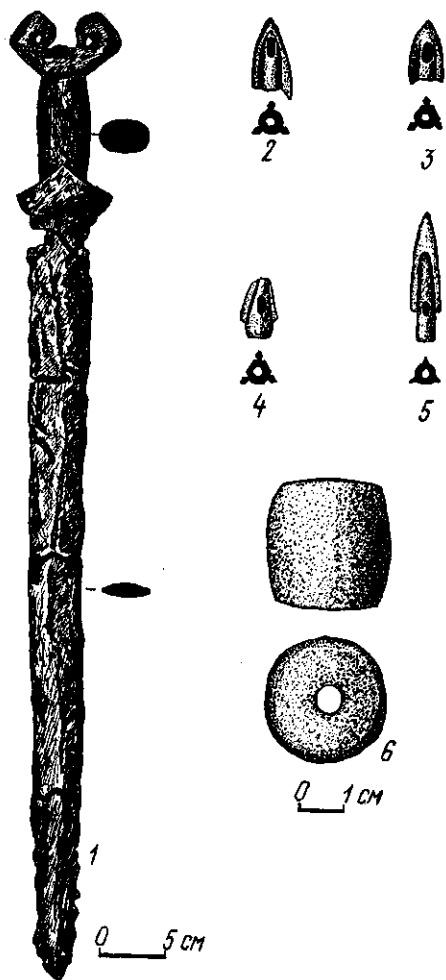

Рис. 2. Речі з поховання (1—6).

3. Прясло глиняне, бочкоподібне, випалене до світло-коричневого забарвлення (рис. 2, 6); висота 3 см, діаметр 2,6, діаметр отвору 0,6 см.

Супроводжуючий інвентар дозволяє датувати поховання другою половиною — кінцем V ст. до н. е. За обрядом воно аналогічне впускним степовим похованням ранньоскіфського часу⁷, відомим і в степовому Криму⁸.

Антропологічні залишки та інвентар могили свідчать про те, що в ній було парне, чоловіче й жіноче поховання. Вік небіжчиків — 35—50 років*.

Могила, безперечно, пограбована, причому, на нашу думку, значно пізніше після поховання, оскільки в могилі зберігся такий цінний предмет воїнського вжитку, як меч. Імовірно, на час пограбування зброя була вже зовсім у поганому стані, чим і пояснюється те, що її залишено в могилі.

Поховання відноситься до групи пам'яток степовиків періоду седентеризації скіфів на Боспорі. Воно доповнює нечисельну серію синхронних скіфських поховань степового Північного Причорномор'я.

⁷ Археологія Української РСР.— С. 53, 54; Мурзин В. Ю. Степная Скифия VII—V вв. до н. э.: Автор. дис. ... канд. истор. наук.—К., 1979.—С. 5.

⁸ Щепинский А. А., Черепанова Е. Н. Указ. соч.—С. 66.

* Антропологічне визначення проведено П. М. Покасом.

Поселення черняхівської культури поблизу м. Львова

© Д. Н. Козак

У зв'язку з будівництвом житлового масиву на південній околиці м. Львова (по вул. Науковій) проведені охоронні археологічні роботи на поселенні черняхівської культури, відкритому в 1973 р. автором. Поселення розташоване у східній частині невеликого схилу над болотистою долиною, по дну якої протікає безіменний струмок, що впадає в р. Зубру (ліва притока Дністра).

У західній та центральній частинах схилу виявлено поселення шеворської культури¹. Переважна частина черняхівського поселення зруйнована земляними роботами. У найменш порушених місцях було закладено три траншеї загальною площею 110 м², в яких виявлено залишки наземного житла, господарську яму та майстерню для виготовлення гончарного посуду.

¹ Козак Д. Н., Бондарчук О. С., Пенцак В. П. Поселення шеворської культури в с. Сокольніки Львівської області // АО 1976.—М., 1977.—С. 306; Козак Д. Н. Поселення шеворської культури біля с. Сокольніки у Верхньому Подністров'ї // Археологія.—1983.—Вип. 43.—С. 43—53.